

Nike K. Pokorn

Oddelek za prevajalstvo

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

nike.pokorn@ff.uni-lj.si

UDK 81'25(497.4)

DOI: 10.4312/vestnik.8.9-21

NIČ VEČ OBLJUBLJENA DEŽELA: DINAMIČNI PREMIKI NA SLOVENSKEM PREVAJALSKEM TRGU IN PODROČJU IZOBRAŽEVANJA PREVAJALCEV¹

1 UVOD

V članku želimo predstaviti razvoj prevajalskega trga na Slovenskem in njegov vpliv na izobraževanje prevajalcev ter na položaj poklicnih prevajalcev v slovenskem okolju. Razvoj trga bo prikazan prek analize podatkov, dostopnih v poslovnem registru Agencije Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve (AJ PES), in na osnovi rezultatov anket, na katere so odgovarjali diplomanti Oddelka za prevajalstvo Univerze v Ljubljani. Kratkemu orisu programov, ki so namenjeni izobraževanju prevajalcev na slovenskih visokošolskih inštitucijah, v prvem poglavju sledi opis premikov na slovenskem prevajalskem trgu v drugem poglavju. V tretjem poglavju bosta predstavljena anketi Oddelka za prevajalstvo in mednarodnega združenja CIUTI. V zaključku v četrtem poglavju bo podan poziv stanovskemu združenju, da se dejavno posvetijo izboljšanju delovnih pogojev in zvišanju prevajalskih tarif na trgu.

2 RAZVOJ VISOKOŠOLSKEGA IZOBRAŽEVANJA PREVAJALCEV NA SLOVENSKEM

Izobraževanje prevajalcev na visokošolskih inštitucijah na Slovenskem se je začelo v osemdesetih letih, ko se je na trgu pojavilo naraščajoče število samostojnih prevajalcev, ki so večinoma odgovorili na potrebo trga po prevodih iz slovenščine v tuje jezike. V tem času so bili zaslužki posameznikov lahko precej visoki: prevajalci so lahko izbirali svoje stranke in vrste besedil, ki so jih sprejemali v prevod, lahko so se pogajali o ceni z naročniki in nekateri so celo razširili dejavnost z dodatno delovno silo. V tem obdobju, natančneje od študijskega leta 1987/88 naprej, je tudi Oddelek za germanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani na študijskem programu Angleški

¹ Izrazi, ki se nanašajo na osebe in so zapisani v moški slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za ženski in moški spol.

jezik in književnost omogočil študentom izbiro prevajalske smeri v zadnjih dveh letnikih študija, dve leti kasneje, v študijskem letu 1989/90, je Oddelek prevajalsko usmeritev ponudil tudi študentom tretjega in četrtega letnika, vpisanim na študij nemščine.

Po osamosvojitvi, še posebej po letu 1996, ko je Slovenija podpisala pridružitveni sporazum z EU, se je potreba po prevodih in visokousposobljenih prevajalcih na trgu podvojila. Že pred podpisom sporazuma je postalo očitno, da dvoletna smer znotraj jezikovnega študija ne zadostuje za pridobitev vseh kompetenc, potrebnih za prevajanje, in da bi bilo študij prevajalstva potrebno razširiti tudi na druge jezike. Leta 1994 je tako FF UL pridobila TEMPUS projekt, ki se je v sodelovanju z 10 partnerji (predvsem prevajalskimi oddelki iz Velike Britanije, Avstrije, Nemčije, Francije, Danske in Belgije) zaključil z odprtjem novega programa za usposabljanje prevajalcev in tolmačev na FF UL leta 1997. Štiri leta kasneje se je odprl še podoben program na Univerzi v Mariboru in ponudil študij za jezikovne kombinacije slovenščina-angleščina, slovenščina-nemščina, slovenščina-madžarščina, v študijskem letu 2015/2016 pa so začeli z izobraževanjem prevajalcev tudi na Univerzi na Primorskem, in sicer za jezikovne kombinacije slovenščina-angleščina-italijanščina in slovenščina-angleščina-francoščina.²

Ob teh dinamičnih premikih na področju izobraževanja prevajalcev na Slovenskem je tudi prevodni trg doživljal radikalne spremembe. Razvoj trga je na eni strani sprožila sprememba zakonodaje leta 2003, ki je omogočala hitrejšo in enostavnejšo ustanovitev podjetij, razvoj informacijskih tehnologij in programov za računalniško podprto prevajanje je spremenil prevajalsko prakso, na drugi strani pa je tudi število besedil za potrebe pridruževanja EU presegló kapacitete vladnih prevajalskih služb, ki so začele najemati samostojne prevajalce in prevajalske agencije.

Na Oddelku za prevajalstvo Univerze v Ljubljani smo želeli, da bi s programom sledili tem spremembam. Tako je leta 2003 Nataša Hirci izvedla anketo med člani Slovenskega foruma prevajalcev, ki deluje v okviru Društva znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije (DZTPS). Čeprav je na anketo odgovorilo le 38 prevajalcev, so bili rezultati vseeno zanimivi. Izkazalo se je namreč, da kar 89 % anketiranih prevajalcev prevaja tudi v tuji jezik (in ne samo v sloveščino), več kot polovica (62 %) od teh 89 % pa pogosteje prevaja v tuji kot v materni jezik. Jezik, ki je bil najpogosteje uporabljan poleg slovenščine, je bila angleščina (81 %). Najpogosteje so se prevajalci soočali s tehničnimi in promocijskimi besedili, pogodbami, poslovno korespondenco, pravnimi besedili in »evropskimi« besedili (tj. besedili za potrebe pridruževanja EU). Anketa je tudi pokazala, da je že leta 2003 več kot polovica (55 %) anketiranih prevajalcev uporabljala orodja za računalniško podprto prevajanje pri svojem delu (Hirci 2005). Vse te značilnosti trga smo poskušali vnesti v program na oddelku.

Leta 2005 smo tako program preoblikovali v skladu s smernicami bolonjske reforme in vključili ugotovitve, ki smo jih pridobili z analizo trga. Uvedli smo obvezno prevajanje

² <http://www.fhs.upr.si/si/oddelki/oddelek-za-uporabno-jezikoslovje/%C5%A0tudij> (dostopano 26. 2. 2016)

v tuji jezik, eden izmed dveh obveznih tujih jezikov je postala angleščina, medtem ko so se praktični prevajalski seminarji posvečali prevajanju tistih tipov besedil, ki so bili tudi v praksi največkrat prevajani.

Štiriletni program smo razdelili na dva cikla: na triletni dodiplomski program Medjezikovno posredovanje in na dva dvoletna magistrska programa: Prevajanje in Tolmačenje. Magistrska programa sta tesno povezana, saj imata skupni prvi letnik.

Odločitev, da smo dodiplomski študijski program poimenovali Medjezikovno posredovanje, je bila takrat usklajena z drugimi visokošolskimi inštitucijami, ki so izobraževale prevajalce in tolmače v regiji, in sicer predvsem z Univerzo v Gradcu in Univerzo v Trstu. Temeljila je na bojzni, da bi diplomanti dodiplomskega programa vstopali na trg s strokovnim naslovom prevajalci; bili smo namreč prepričani, da se v treh letih ne da izoblikovati prevajalcev in tolmačev, ki bi lahko kompetentno odgovorili na potrebe trga. Podobno odločitev so potem sprejeli kolegi na Univerzi v Mariboru in Univerzi na Primorskem. Primerljivi dodiplomski študijski program na Univerzi v Mariboru se imenuje Medjezikovne študije, na Primorski univerzi pa Medkulturno jezikovno posredovanje. Zadnje čase se pojavljajo pobude po preimenovanju teh programov, in sicer predvsem zaradi opozoril študentov, da je strokovni naslov, ki ga pridobijo na programu, nerazpoznaven na trgu in da delodajalci iz njega ne razberejo, katere kompetence diplomanti na programu v času študija pridobijo. Pričakovati je, da bodo v prihodnosti visokošolske inštitucije v slovenskem prostoru začele razmišljati o spremembi imena programa in strokovnega naslova, da odgovorijo na ta opozorila diplomantov.

Morda največja razlika med temi sorodnimi programi v slovenskem prostoru je, da morajo študenti, vpisani na študijski program na Univerzi v Ljubljani in na Univerzi na Primorskem, izbrati dva tuja jezika poleg slovenščine, v Mariboru lahko izberejo le en tuji jezik in to kombinirajo z drugimi vsebinami, ponujenimi na FF UM.

Na teh dodiplomskih programih je poudarek predvsem na naslednjem:

- a) na pridobivanju jezikovne kompetence (poudarek je na pragmatičnih aspektih jezikovne rabe dveh tujih jezikov in slovenskega jezika),
- b) na pridobivanju kulturnih kompetenc (študenti se seznanijo z družbo, kulturo in literaturo, in sicer za vse jezike, ki jih študirajo, vključno za slovenščino),
- c) na pridobivanju osnovnih prevajalskih kompetenc (študenti se seznanijo z rabo orodij za računalniško podprto prevajanje, z različnimi vrstami slovarjev in drugih jezikovnih pripomočkov za prevajanje in začenjajo tvoriti povzetke in prevode iz in v jezike, ki jih izberejo na posamezni smeri).

Večina tistih, ki zaključijo študij na prvi stopnji, nadaljuje študij na drugi stopnji. Na Univerzi v Ljubljani se kar 80 % do 90 % vseh diplomantov dodiplomskega študija vpiše na magistrski študij prevajanja ali tolmačenja. Prehajanje med različnimi univerzitetnimi inštitucijami je redko.

Magistrski študiji, ki usposablajo prevajalce, so usmerjeni predvsem na pridobivanje prevajalske kompetence, kar pomeni, da večino programa sestavljajo praktični

prevajalski seminarji. Na Univerzi v Ljubljani je del programa tudi obvezna praksa: študenti morajo vsaj 3 tedne (lahko pa tudi 6 tednov) delovati v okolju, ki se ukvarja s prevajalsko dejavnostjo, da uspešno zaključijo 1. letnik študija. Na Univerzi na Primorskem, kjer so šele letos začeli z vpisom na magistrski program Jezikovno posredovanje in prevajanje, je predvidena študijska praksa v drugem letniku, na Univerzi v Mariboru pa imajo predmet Prevajalska praksa, ki študente uvaja v delo na trgu, dejanske prakse, kjer bi študentje morali delovati kot prevajalci v prevajalskih agencijah in prevajalskih podjetjih, pa nimajo.

3 RAZVOJ PREVAJALSKEGA TRGA

Po letu 2004, ko je Slovenija postala članica EU, se je situacija na prevodnem trgu še naprej izboljševala za vse akterje, ki so delovali na trgu: število prevajalskih agencij in podjetij se je povečevalo, povečevala se je tudi potreba po prevodih na trgu. Leta 2006 je letna rast slovenskega prevodnega trga znašala 3 % (Fišer 2008), kar je bilo blizu evropskega povprečja, za katerega je Boucau (2006) poročal, da je istega leta znašal 4 %.

Toda kmalu po tem se je situacija na trgu korenito spremenila. Stranke so zahtevale prevode takoj, pogosto že naslednji dan, in sicer v več kot enem jeziku, kar pomeni, da so lahko daljše in kompleksnejše prevodne naloge zmogli le timi prevajalcev. Posamezni samostojni prevajalci niso zmogli zadovoljiti takšnih naročnikov. Programi s pomnilnikom prevodov, programi za urejanje terminoloških baz in za vodenje prevajalskih projektov so postali tehnološka stalnica prevajalskega poklica. Čas, potreben za izdelavo posameznega prevoda, se je skrajšal, kar pa je posledično privedlo tudi do znižanja prevajalskih honorarjev. Znižanje tarif in skrajšanje terminov za izdelavo prevoda sta posebej prizadela samozaposlene samostojne prevajalce. Le malo tistih, ki so delali sami, je preživelo to spremembo. Tudi to je, po Boucauju (2006), razvoj, ki je skupen vsem evropskim trgom.

Darja Fišer je v svojem pregledu trga leta 2007 ugotovila, da so na slovenski prevajalski trg stopila nova globalna podjetja s sedežem v tujini in podružnicami v različnih državah in ga temeljito spremenila. Leta 2007 je bilo v Sloveniji tako registriranih 481 gospodarskih subjektov, ki so navedli prevajanje in tolmačenje kot svojo osnovno dejavnost, od tega 75 podjetij in 363 samostojnih podjetnikov. 10 podjetij, kar je takrat predstavljalo 2 % vseh prevodnih podjetij v Sloveniji, je pokrivalo več kot 50 % slovenskega prevodnega trga. Med temi desetimi najbolje uvrščenimi podjetji najdemo dve, ki sta se takrat po podatkih Common Sense Advisory uvrščali med 20 največjih prevodnih podjetij na svetu. Večja podjetja so praviloma najemala zunanje sodelavce in zaposlovala le manjše število prevajalcev: pogosto so delovala predvsem kot posredniki v prevajalskem postopku. Večinoma so zaposlovala predvsem projektne vodje in administracijo, ki so skrbeli za finančne in organizacijske vidike projektov, medtem ko so prevode odhajala v delo zunanjim samostojnim prevajalcem. Tisti prevajalci, ki so bili seznanjeni z

računalniško podprtim prevajanjem in ki so bili pripravljene delati v skupini, so lažje dobili naročila za prevod. Posledično je le malo samostojnih prevajalcev, ki so želeli delati samostojno, preživelo to spremembo.

Pred kratkim sem ponovila pregled prevajalskega trga in ugotovila, da prevodni trg na Slovenskem še vedno prosperira in da trendi, ki so bili zabeleženi pri raziskavi trga iz leta 2007, še vedno veljajo: prevodni trg se večja, vendar pa le izbrana podjetja pobirajo sadove te rasti. Kot osnovni vir za ta pregled so bili podatki, pridobljeni iz poslovnega registra Agencije Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve (AJPES) za leto 2014. Pregledana so bila vsa podjetja, ki so navajala kot svojo osrednjo dejavnost prevajanje (K74.851). Pregled je bil narejen po številu zaposlenih in prihodkih.

V zadnjih 7 letih se je število gospodarskih subjektov, ki navajajo prevajanje ali/in tolmačenje kot svojo osrednjo dejavnost, skoraj potrojilo: leta 2014 je bilo registriranih 1166 gospodarskih subjektov za prevod in prevajanje v Sloveniji. Med njimi je bilo:

1. 7 zavodov³, 1 zadruga⁴, 1 komanditna družba⁵ (0.8 %)
2. 935 samostojnih podjetnikov⁶ (80.1 %),
3. 65 samozaposlenih v kulturi, samostojnih kulturnih delavcev (5.6 %) in
4. 157 družb z omejeno odgovornostjo (13.5 %)

Večina (115 ali 73 %) od 157 družb z omejeno odgovornostjo so mikro podjetja⁷, ki imajo enega ali nobenega zaposlenega. Le 11 družb ima več kot 5 zaposlenih in med temi 11 družbami sta le dve, ki imata več kot 10 zaposlenih. Vendar pa je bil tržni delež teh 11 družb, ki predstavljajo le 1 % vseh gospodarskih podjetij, registriranih za področje prevajanja, kar 29.45% v letu 2014. Tri izmed 10 največjih podjetij na tem seznamu so povezana s tremi mednarodnimi podjetji, ki jih je Common Sense Advisory leta 2012 uvrstil med 30 najpomembnejših prevajalskih podjetij na svetu.⁸ Vsi ti premiki kažejo, da se na našem trgu nadaljuje trend globalizacije prevajalske dejavnosti, ki ga je bilo zaznati že leta 2007: čeprav se je število prevajalskih podjetij in posameznikov, ki se ukvarjajo s to dejavnostjo, povečalo, le peščica izbranih podjetij, ki delujejo v mednarodnem okolju, še vedno ohranja največji delež prevodnega trga v Sloveniji.

³ Zavod je pravna oseba javnega ali zasebnega prava, ustanovljena za opravljanje nepridobitne dejavnosti vzgoje in izobraževanja, znanosti, kulture, športa, zdravstva, socialnega varstva, otroškega varstva, invalidskega varstva, socialnega zavarovanja ali drugih dejavnosti, če cilj opravljanja dejavnosti ni pridobivanje dobička.

⁴ Zadruga je organizacija, ki ima namen pospeševati gospodarske koristi in razvijati gospodarske ali družbene dejavnosti svojih članov ter temelji na prostovoljnem pristopu, svobodnem izstopu, enakopravnem sodelovanju in upravljanju članov.

⁵ Komanditna družba je osebna gospodarska družba dveh ali več oseb, v kateri najmanj en družbenik odgovarja za obveznosti družbe z vsem svojim premoženjem (komplementar), medtem ko najmanj en družbenik za obveznosti družbe ne odgovarja (komanditist). Za ustanovitev ni predpisan osnovni kapital.

⁶ Samostojni podjetnik je fizična oseba, ki na trgu samostojno opravlja pridobitno dejavnost v okviru organiziranega podjetja.

⁷ Mikro družba je družba, ki izpolnjuje dve od naslednjih treh meril: a) povprečno število delavcev v poslovnem letu ne presega deset, b) čisti prihodki od prodaje ne presegajo 700.000 evrov, c) vrednost aktive ne presega 350.000 evrov. (Člen 55 Zakona o gospodarskih družbah (ZGB-1), Ur. l. RS, št. 001-22-55/06)

⁸ www.commonsenseadvisory.com (dostopano 18. 2. 2016)

Tudi literarni prevajalci so v tem času doživeli radikalne spremembe trga: v socialističnih časih je bila prevajalska tarifa določena s strani Ministrstva za kulturo in je bila vezana na minimalno plačo (kar pomeni, da je neprestano rasla). Za mnoge literate je bila prav prevodno dejavnost tista dejavnost, s pomočjo katere so se preživljali (npr. Mira Mihelič je navajala, da si služi kruh prav s prevajanjem (Glušič, Kovač 2000)). Po letu 1992 so se razmere na trgu literarnih prevodov radikalno spremenile. Osrednje založniške hiše, ki niso bile več v državni lasti, niso mogle vzdrževati kontinuirane rasti honorarjev in so jih zamrznile, medtem ko so se življenjski stroški strmo povečevali. Po izračunih Andreje Bajt je bilo leta 2004 v Sloveniji zgolj z literarnih prevodom glede na obstoječe tarife nemogoče preživeti (Bajt 2004). Literarno prevajanje je tako pogosto postalo obstranska dejavnost univerzitetnih učiteljev, urednikov in prevajalcev, ki so morali prevajati tudi druga, neliterarna besedila, da so lahko preživeli. Sedaj morajo tisti redki literarni prevajalci, ki se pretežno ukvarjajo s to dejavnostjo, pogosto sami poskrbeti za dodatna sredstva za plačilo honorarja (iz različnih evropskih in nacionalnih fondov), da si zagotovijo primerno plačilo za opravljeno delo. Tudi na tem področju so slovenski literarni prevajalci začeli deliti usodo literarnih prevajalcev iz zahodne Evrope (cf. Bajt 2004, Terbovc 2005).

Večina tistih, ki še vztraja v poklicu literarnega prevajalca, zaprosi za status samostojnega kulturnega delavca, ki ga Ministrstvo za kulturo podeljuje vsem, ki lahko dokažejo, da delujejo na področju literarnega prevajanja, prevajanja teoretičnih humanističnih besedil ali prevajanja za medije. Dokazati morajo, da so ustvarili vsaj 480 strani literarnega prevoda (ali prevoda humanističnih besedil) ali 1200 verzov ali 3 prevode za oder ali 10 filmov za kinematografe ali televizijo (upoštevajo se tudi serije, dokumentarci in risanke). Država plača vsem, ki imajo ta status, prispevke za socialno varnost iz državnega proračuna, če kandidati lahko dokažejo, da so imeli omejene dohodke. Leta 2014 je dohodkovni cenzus znašal 19 928,52 evrov bruto na leto. Predvidevamo lahko, da velika večina tistih, ki zaprosi za ta status, želi doseči ravno to, da jim država poravna te stroške. Glede na podatke iz AJ PES-a, kjer najdemo, da je bilo leta 2014 kar 65 (tj. 5.6 % vseh prevajalskih gospodarskih subjektov) registriranih samostojnih prevajalcev, lahko predvidevamo, da se večina literarnih prevajalcev uvršča v isti dohodkovni razred kot neliterarni prevajalci, kar bomo videli v naslednjem poglavju.

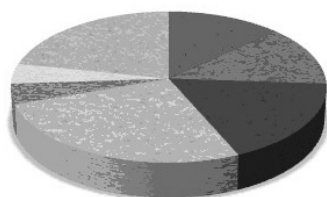
4 PREVAJALCI ZAČETNIKI – REZULTATI ANKET

Analiza trga nam ne poda odgovorov na vprašanje, kako diplomanti in magistranti prevajanja začnejo svojo poslovno pot, ko zaključijo šolanje. Odgovor na to vprašanje lahko najdemo v dveh anketah, namenjenih diplomantom Oddelka za prevajanje FF UL.

Prvo anketo periodično izvajamo na Oddelku; v njej sprašujemo diplomante starega programa in novih programov, če dobijo zaposlitev, in če da, kje se zaposlijo. Anketa

iz leta 2013 (glej grafikon 1) je tako pokazala, da naši diplomanti opravljajo dejavnosti, povezane s prevajanjem v različnih podjetjih (26 %), so samostojni prevajalci (22 %), delajo za prevajalske agencije in podjetja za lokalizacijo (17 %), za evropske inštitucije (13 %), za ministrstva in vladne službe (13 %), so lastniki prevajalskih agencij (1%) ali delujejo kot novinarji (1 %). Vendar pa ima naša anketa več pomankljivosti: ni obvezna, zato nanjo odgovori le manjše število diplomantov (v tem primeru le 25 oseb), obenem pa imamo vtis, da prek te ankete dobimo odgovore le tistih nekaj diplomantov in magistrantov, ki so zadovoljni s svojo službo in izobraževanjem, ne zajamemo pa odziva tistih, ki morda niso tako uspešni pri iskanju željene zaposlitve.

2013 Delovna mesta diplomantov

- Evropska komisija in parlament, GD za prevajanje
- Ministrstva, državna uprava
- Prevajalska podjetja in podjetja za lokalizacijo
- Prevajalsko delo v različnih podjetjih
- Ustanovitelji prevajalskih agencij
- Novinarstvo
- Samozaposleni prevajalci

Grafikon 1: Odgovori diplomantov in magistrantov z Oddelka za prevajalstvo FF UL

Marca 2014 je bila izvedena druga, veliko bolj obsežna anketa, ki pa je dala vpogled v širši vzorec diplomantov Oddelka za prevajalstvo FF UL. Anketo so zasnovali Peter Axel Schmitt, Lina Gerstmeyer in Sarah Müller z Inštituta za Uporabno jezikoslovje in translatoLOGIJO na Univerzi v Leipzigu. Anketa je bila poslana vsem članicam mednarodnega združenja CIUTI (Conférence Internationale Permanente d'Instituts Universitaires de Traducteurs et Interprètes), najstarejše mednarodne organizacije univerzitetnih ustanov, ki izobražujejo prevajalce in tolmače.⁹ Spletni vprašalnik, ki je vseboval 97 vprašanj, je bil namenjen diplomantom prve in druge stopnje univerzitetnega študija, in sicer tako prevajalcem kot tolmačem, ki so se izobraževali na inštitucijah, ki so članice CIUTI. Anketiranje je bilo izvedeno v mesecu marcu in aprilu 2014. Večina anketirancev je dokončala magistrski študij (60 %) prevajanja in/ali tolmačenja, malce več kot 20 % jih je diplomiralo s tega področja pred uvedbo bolonjske reforme, ostali pa so zaključili študij na prvi stopnji (12 %) ali pa doktorirali na področju prevodoslovja. Večina anketirancev je zaključila študij prevajanja (58 %), 22 % anketirancev je zaključilo

⁹ <http://www.ciuti.org/> (dostopano 18. 2. 2016)

študij, ki je kombiniral prevajanje in tolmačenje, in 20 % anketirancev je zaključilo študij tolmačenja. Ker so bili anketiranci uvrščeni v različne podskupine (prevajalci, tolmači, samostojni prevajalci/tolmači, zaposleni prevajalci/tolmači itd.), posamezni anketiranec ni odgovorjal na vsa vprašanja v anketi. Vseeno pa je število vprašanj na posameznika lahko znašalo 60 vprašanj. Kljub temu da je bil vprašalnik tako dolg, je ekipa iz Leipziga vseeno uspela zbrati odgovore 2813 diplomantov in magistrantov z 42 visokošolskih ustanov, ki se ukvarjajo z izobraževanjem prevajalcev in tolmačev in ki delujejo v 19 državah, in sicer v Avstraliji, Avstriji, Belgiji, Belorusiji, Češki, Danski, Franciji, Italiji, Kanadi, Kitajski, Koreji, Libanonu, Nemčiji, Ruski federaciji, Sloveniji, Španiji, Švici, Združenem kraljestvu in ZDA. Ker nekatere države v organizaciji CIUTI predstavlja le ena visokošolska ustanova (npr. Slovenijo, Libanon, Belorusijo, Češko republiko), druge pa več kot ena inštitucija (npr. Nemčijo, Avstrijo, Belgijo), je večina anketirancev zaključila študij v Nemčiji, Belgiji, Italiji in Avstriji, vendar pa razlike v številu anketirancev niso bile tako velike, da bi pomembneje vplivale na rezultate ankete (Schmitt et al. 2016).

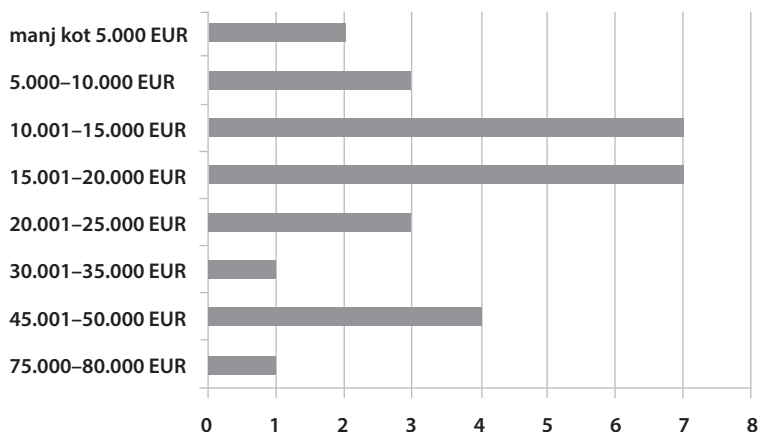
Avtorji vprašalnika dopuščajo vsem inštitucijam, ki so sodelovale pri tej raziskavi, da zaprosijo za podatke, ki so jih posredovali njihovi diplomanti in magistranti. Tako smo imeli možnost pridobiti odgovore 141 diplomantov in magistrantov prevajalstva z Univerze v Ljubljani. Na anketo je odgovorilo 44 diplomantov štiriletnega predbolonjskega študija prevajalstva, ki je vključeval študij prevajanja in tolmačenja, 84 diplomantov dodiplomskega študija Medjezikovno posredovanje in 13 diplomantov magistrskega študija Prevajanje (11) in Tolmačenje (2). Na tem mestu ne moremo podati vseh rezultatov vprašalnika – poglejmo si le odgovore, ki nam podajajo podrobnejšo sliko o zaposlitvenem statusu in povprečnem zaslužku prevajalcev začetnikov na slovenskem trgu.

Glede zaposlitvenega statusa diplomantov rezultati ankete kažejo, da je 16 % (tj. 23 od 141) anketirancev odgovorilo, da so bili leta 2014 nezaposleni: od tega 13 diplomantov dodiplomskega študija Medjezikovno posredovanje, en doktor znanosti in 9 diplomantov magistrskega oz. dodiplomskega predbolonjskega študija prevajanja. Med njimi ne najdemo nobenega brezposlenega tolmača. Podatki nam kažejo tudi, da se največ diplomantov dodiplomskega študija Medjezikovno posredovanje (28 anketirancev) odloča za nadaljnji študij na magistrski stopnji. Če primerjamo te podatke s stopnjo brezposelnih mladih (tj. delež brezposelnih mladih, starih med 15 in 24 let, ki bi želeli zaposlitev in bi bili delo tudi sposobni opravljati) v Sloveniji leta 2014, ki je po podatkih Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje¹⁰ znašala 26 %, situacija ni alarmantna. Poleg tega so od 9 nezaposlenih prevajalcev štirje zaključili študij le mesec ali dva pred izvedbo ankete, tj. februarja 2014, eden pa leta 2013, kar pomeni, da v Sloveniji diplomanti potrebujejo nekaj časa, da se zaposlijo. Večina ostalih zaposlenih diplomantov navaja, da so v povprečju potrebovali 10 mesecev, da so dobili zaposlitev. Vseeno pa je ta rezultat precej

10 Cf. <https://www.rtvsl.si/gospodarstvo/brezposelnih-mladih-ze-vec-kot-cetrtnina/331682> in http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/registrirana_brezposelnost (dostopano 18. 2. 2016)

višji kot povprečna stopnja brezposelnosti med diplomanti vseh CIUTI inštitucij, saj je le 8 % od vseh 2813 anketirancev navedlo, da so bili brezposelni v času izvedbe ankete.

CIUTI vprašalnik nam je dal tudi vpogled v povprečni zaslužek prevajalcev začetnikov na slovenskem trgu. Letni bruto dohodek (pred odšteti davkov) 29 slovenskih anketirancev¹¹ kaže, da polovica vseh, ki so zaključili dodiplomski študij prevajanja in tolmačenja ali magistrski študij prevajanja in/ali tolmačenja, zasluži med 10,000 EUR in 20,000 EUR bruto (glej graf 2).

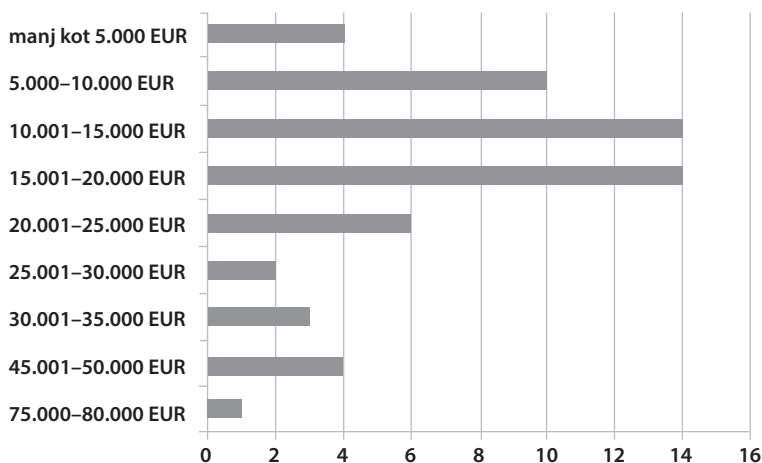

*Graf 2: letni bruto dohodek diplomantov prebolonjskega študija
Prevajanje in magistrskih študijev Prevajanje in Tolmačenje*

Podatki tudi kažejo, da največ zaslužijo diplomanti tolmačenja, ki večinoma delujejo v tujini. Najvišje letne dohodke (tj. od 45 000 EUR do 80 000 EUR letno) so navajali diplomanti, ki so zaposleni v Bruslju, Luxembourg, Avstriji in Berlinu. Tisti, ki so zaslužili med 25 000 EUR in 35 000 EUR, delujejo na Irskem, v Združenem kraljestvu ali v Sloveniji. Vsi, ki so navajali letni dohodek med 15 000 EUR in 20 000 EUR, pa delujejo v Sloveniji.

Če te rezultate primerjamo z bruto dohodkom za vseh 58 anketirancev, ki so odgovorili na to vprašanje (glej graf 3), torej za diplomante dodiplomskega in podiplomskega študija, vidimo, da je tudi tu slika podobna:

¹¹ Na to vprašanje niso odgovorili vsi anketiranci.

Graf 3: letni bruto dohodek diplomantov bredbolonjskega študija prevajanje, dodiplomskega študija Medjezikovno posredovanje in magistrskih študijev Prevajanje in Tolmačenje

Večina anketirancev (48 %) se uvršča v dohodkovno skupino, ki zasluži med 10 000 EUR in 20 000 EUR bruto letno. Če primerjamo te rezultate s skupnimi rezultati CIUTI vprašalnika, ki je zajel 2 813 diplomantov z 42 inštitucij, vidimo, da je 64 % vseh anketirancev delovalo kot samostojni prevajalci in da so v povprečju zalužili več kot slovenski kolegi, in sicer med 26 000 in 30 000 evrov (Schmitt et al. 2016). Podobna situacija je tudi v ZDA: Ameriški urad za delovno statistiko (Bureau of Labour Statistics), ki zajema podatke 49 000 posameznikov, ki določijo svojo dejavnost kot »tolmač« in/ali »prvajalec«, na obrazcih za davčno napoved, poroča, da so leta 2014 ameriški prevajalci in tolmači zaslužili približno 39 254 EUR (43 590 USD).¹² Kljub temu pa je potrebno dodati, da so bili v letu 2014 tudi BDP (37 246 USD) in paritete kupne moči (PPP, 29 866 USD)¹³ na prebivalca v Sloveniji precej nižji kot v večini zahodnoevropskih držav in v Združenih državah Amerike.

Glede na to, da je kar 84 % vseh CIUTI anketirancev, ki so se izobraževali na ljubljanski univerzi, ženskega spola in da so se te rodile med letoma 1977 in 1991 (to pomeni, da so bile v času izvedbe ankete stare od 23 do 37 let), večina izmed njih (tj. 64 %) se je rodila med 1984 in 1988 (to pomeni, da so bile stare med 26 in 30 let), lahko sklepamo, da so v tem obdobju imele ali pa so si želele otroke. Na primer, kar 8 anketirank navaja, da so v času ankete na porodniškem dopustu. Ker pa je 24 % anketirancev obenem navedlo, da zaslužijo od manj kot 5000 do 10 000 EUR bruto na leto, in ker je letni prag tveganja revščine za enočlansko gospodinjstvo v Slovenije leta 2014 znašal 7 146 EUR,¹⁴

12 <http://www.bls.gov/oes/current/oes273091.htm> (dostopano 2. 3. 2016)

13 World Economic Outlook Database, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/weodata/index.aspx> (dostopano 2. 3. 2016)

14 Statistical Office of the Republic of Slovenia, <http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=5426&idp=10&haderbar=8> (accessed 19 February 2016)

lahko le pesimistično zaključimo, da se skoraj četrtnina diplomantk (še posebej, če imajo otroke) le stežka prebije čez mesec.

Vprašanje, ki se zastavlja, je, kako tistim, ki zaslužijo manj kot 5000 EUR letno, sploh uspe preživeti. Odgovori na anketo CIUTI kažejo, da je 36 % naših diplomantov poleg osnovne prevajalske imelo še druge zaposlitve. Kar 30 % magistrantov je tako kombiniralo prevajanje z dejavnostmi, ki niso neposredno vezane na prevajalstvo, kot so, na primer, poučevanje jezikov, administracija, delo v oddelkih z mednarodno dejavnostjo in vodenje projektov v prevajalskih agencijah, ter tako zvišalo svoj dohodek.

5 ZAKLJUČKI

Torej, čeprav se zdi, da status tolmača v slovenskem prostoru ostaja dokaj nespremenjen,¹⁵ se status prevajalca na slovenskem trgu zadnja leta radikalno spreminja, na žalost, ne vedno na bolje. Analiza trga nam kaže, da slovenski prevajalski trg neprestano raste, da mnoge družbe, ki poslujejo v tej dejavnosti, poslujejo z vedno večjim dobičkom, obenem pa se status posameznih prevajalcev, ki niso zaposleni na evropskih inštitucijah, stalno poslabšuje. Število zaposlenih prevajalcev se konstantno zmanjšuje in večina mlajših prevajalcev začena svojo kariero kot samostojni prevajalci, ki jih najemajo večja (ponavadi globalna) prevajalska podjetja za vedno nižjo prevajalsko tarifo. Zato ni nič preseñnetljivega, da je ena izmed diplomantk na koncu CIUTI ankete zapisala: "I would like to say that it is very hard to find a job as a translator in Slovenia and it is also badly paid and underestimated (in my opinion)."¹⁶

V takšnem okolju je zavzemanje stanovskih organizacij za položaj prevajalca v družbi osrednjega pomena. Ker se v akademskem okolju zavedamo pomembnosti boja za izboljšanje statusa prevajalcev v družbi, na Oddelku za prevajalstvo FF UL spodbujamo študente, naj se pridružijo stanovskim organizacijam, saj se te lahko veliko učinkoviteje zavzemajo za pravice prevajalcev kot posamezniki, ki so v takšnih naporih ponavadi preslišani. Leta 2014 smo tako, na primer, z Društvom znanstvenih in tehniških prevajalcev Slovenije (DZTPS) sklenili dogovor, po katerem vsi diplomanti magistrskega študija Prevajanje lahko pridobijo licenco DZTPS brez dodatnih testiranj, povnati morajo le administrativne stroške. Kljub tej spodbudi se zelo malo diplomantov odloča za to, da se vključi v društvo. Na primer, zgolj eden izmed 141 slovenskih respondentov CIUTI ankete je navedel, da je član katerega koli stanovskega združenja v Sloveniji.

Naj zaključimo: prihodnost poklica prevajalca in tolmača je neposredno vezana na razvoj prevodnega in tolmaškega trga, ki se neprestano spreminja, in sicer pod vplivom

¹⁵ Vzorec je sicer premajhen, da bi lahko delal posplošitve, saj je le 4 CIUTI anketirancev navedlo, da se ukvarja s tolmačenjem.

¹⁶ Menim, da je v Sloveniji zelo težko najti zaposlitev kot prevajalec in da je ta poklic tudi slabo plačan in ni visoko cenjen (po mojem prepričanju). (prev. avtorice članka)

globalizacije poklica, najpomembnejša podjetja se vedno pogosteje odločajo za najemanje zunanjih prevajalcev, jezikovne tehnologije so postale temeljna sestavina prevajalskega dela. Prevajalci in tolmači morajo izkazovati vsakodnevno prožnost, dodajati in širiti kompetence, ki so jih pridobili med študijem, in se hitro prilagajati spremembam, ki jih narekujejo potrebe trga. Čeprav je prevajalska dejavnost na Slovenskem v nenehnem vzponu, se ta profitabilnost dejavnosti redko odraža v prejemkih posameznih prevajalcev (še posebej tistih, ki niso zaposleni na inštitucijah) – ti so pogosto potisnjeni v položaj mezdnih, prekarnih delavcev, ki izgubljajo status strokovnjakov in so plačani vedno manj. V luči sodobnega trenda, ki vodi k pavperizaciji poklica, je še posebej pomembno, da vsi deležniki, še posebej pa stanovske organizacije, posebno pozornost naklonijo predvsem izboljšanju delovnih pogojev prevajalcev in zvišanju prevajalskih tarif na trgu.

LITERATURA

- BAJT, A. (2004) *Družbena podoba prevajalca leposlovja v Sloveniji. Diplomsko delo*. Ljubljana: Oddelek za prevajalstvo, Univerza v Ljubljani.
- BOUCAU, F. (2005) *The European Translation Industry: Facing the Future*. Brussels 2005. www.gilde.net/fr/news/euatc.pps (dostopano 26. 2. 2016).
- FIŠER, D. (2008) Recent trends in the translation industry in Slovenia. *The journal of specialised translation*, issue 10. http://www.jotrans.org/issue10/art_fiser.pdf (dostopano 18. 2. 2016).
- GLUŠIČ, Helga/Tatjana KOVAČ (2000) *Mavrica nad zapuščino: Zbornik prispevkov o ustvarjalnem in javnem delu Mire Mihelič*. Ljubljana: Slovenski center PEN.
- HIRCI, N. (2005) Prevajanje v nematerni jezik: tabu ali nuja?. Nike K. Pokorn, Erich Prunč in Alessandra Riccardi (ur.) *Beyond Equivalence, Jenseits der Äquivalenz, Oltre l'equivalenza, Onkraj ekvivalence*, Graz: Institut für Teoretische und Angewandte Translationswissenschaft, Universität Graz, 87-104.
- SCHMITT, P. A./L. GERSTMAYER/S. MÜLLER (2016) *Übersetzer und Dolmetscher – Eine internationale Umfrage zur Berufspraxis*. Berlin: DBÜ Fachverlag.
- TERBOVC, Š. (2005) *Položaj književnega prevoda na Slovenskem med letoma 1997 in 2004. Diplomaska naloga*. Ljubljana: [Š. Terbovc] Oddelek za prevajalstvo, Univerza v Ljubljani.

POVZETEK

Namen članka je predstavitev razvoja prevajalskega trga, izobraževanja prevajalcev in poklica prevajalca na Slovenskem. Po kratkem pregledu slovenskih visokošolskih programov izobraževanja prevajalcev se članek na osnovi podatkov AJPEŠ-a o poslovnih subjektih, ki so leta 2014 za svojo osrednjo dejavnost navedli prevajanje, in študije trga iz leta 2007 (Fišer 2008) osredotoči na spremembe prevajalskega trga. Opisano stanje je potem primerjano s podatki o zaposljivosti in povprečnemu zaslužku diplomantov Oddelka za prevajalstvo UL, pridobljenimi z anketama Oddelka za prevajalstvo in mednarodnega združenja CIUTI. Rezultati raziskav trga kažejo, da je prevajalska dejavnost na Slovenskem v nenehnem vzponu in da je slovenski prevajalski trg, podobno kot drugi evropski trgi, postal žrtev globalizacije dejavnosti, profitabilnost dejavnosti pa se ne odraža nujno tudi v prejemkih posameznih prevajalcev – ti so pogosto potisnjeni v položaj mezdnih delavcev, ki izgubljajo status strokovnjakov. V luči sodobnega trenda, ki vodi k pavperizaciji poklica, je na koncu poudarjena pomembna vloga stanovskih združenj.

Ključne besede: slovenski prevajalski trg, visokošolsko izobraževanje prevajalcev na Slovenskem, poklic prevajalca na Slovenskem, sledenje zaposljivosti diplomantov

ABSTRACT

Promised Land No More: Dynamic Shifts in Slovene Translation Market and Translator Education

The article outlines the changes of the translation market, the development of Higher Education (HE) translator training and of the profession of translator in Slovenia. First, three HE translator-training programmes in Slovenia are briefly described. Second, through an analysis of the public database containing information on all business entities in Slovenia, a description of the translation market in 2014 is made and the findings are compared to those of a similar study carried out in 2007. Then two surveys of translation graduates of University of Ljubljana are presented, focusing in particular on graduate employment statistics and average earnings of junior translators. The results show that despite the fact that the Slovene translation market is thriving, this growth is not reflected in the average earnings of individual translators. Finally, in view of the fact that translation rates are constantly falling, it is argued that the role of professional associations becomes vital.

Key words: Slovene translation market, Slovene HE translator training, the profession of translator in Slovenia, graduate surveys